Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Holme Lokalhistorisk Samling

Rundhøjskolen
Holmevej 200
8270 Højbjerg
Tlf. 86 27 49 50

Hvor lå Stationsvej og til hvilken station?
Hvor lå sognevej og til hvilket sogn førte den?

Svarerne på dette, og meget mere kan du få hos Holme Lokalhistorisk Samling på Rundhøjskolen.
Har du blot nogen interesse for Holmes historie, kan du også glæde andre med din indsats ved at kontakte os.
Besøg os i arkivet eller ring til nedenstående telefonnumre og vi vil sørge for det videre fornødne.

Bestyrelsen for Holme Lokalhistorisk Samling

Formand John Jacobsen M.P. Hansensvej 9 Tlf. 86 27 77 88	**Kasserer** Ejner Pytlich Forsythiavej 7 Tlf. 86 27 10 75	**Arkivleder** Vagn Jensen Holmetoften 33 D Tlf. 86 27 49 50
Næstformand Knud Birthin Tyrrestrupvej 18 Tlf. 86 27 21 91	**Sekretær** Leo Søgård Holmevej 270 Tlf. 86 14 07 97	

Malmberg Grafisk Produktion

Årsskrift 1993

Holme Lokalhistoriske Samling

Holme skole sidst i 1970'erne

Indhold

Forord 3
Chr. den 6.s forordning af 23. januar 1739 4
Skole huset 5
Degnen eller skoleholderen 6
Økonomien 7
Skolen efter 1742 9
Økonomisk fremgang og nye tanker 10
Den store skolekommission 12
Skoleloven af 1814 14
Fra skolekommissionens protokol 16
En seminarieuddannet lærer 18
Ny skolebygning 19
Nye førstelærere og ny skole 20
Skolelov 1937 og tiden derefter 21
Holme skole under besættelsen 22
Holme by vokser hurtigt 23
Skolen og samfundsudviklingen 24
Et tilbageblik 25
Kilder 26
Årsberetning 1993 27

Forord

Holme lokalhistorieske Samling ønsker med dette ÅRSSKRIFT, at udbrede kendskabet om det gamle HOLME til vore medlemmer af støtteforeningen.

Alle er velkommen til at aflægge et besøg i arkivets lokale på Rundhøjskole. Skulle der være nogle, der har billeder eller andre sager, der kan belyse Holme's historie, vil vi være meget glade for at modtage eller kopiere disse til gavn for andre, således at billedet af HOLME bliver klarere.

Som sidste år udsender vi igen i år en beretning om, hvad vi har beskæftiget os med i Lokalhistorisk Samling i 1993. Beretningen kan læses sidst i hæftet.

Da Holme skole har rundet 250 år, har vi i år valgt at trykke de af Vagn Jensen indsamlede og bearbejdede oplysninger og forsøger at udbrede kendskabet til SKOLEN.

På vegne af bestyrelsen for støtteforeningen.

John Jacobsen

Holme Skole
1742-1992

Da kongen ved reformationen i 1536 fik rådighed over kirkens og klostrenes gods, fulgte en forpligtelse til at gøre noget for undervisningen af børn og unge. I første omgang blev det den højere skole - katedralskolerne - der nød godt heraf. Der kom ikke noget påbud om at oprette skoler i landdistrikterne. Flere gange i 1600-årene blev det forsøgt at komme i gang med en form for undervisning på landet; men Chr. den 4.s mange krige og fremmede troppers hærgen med mord, brandstiftelse og sygdom til følge , bevirkede, at der intet kom ud af de gode hensigter.

Efter at Frederik d. 4. i årene efter 1721 oprettede 240 skoler for børn, som boede på kron- og ryttergodserne, kom der langsomt gang i etablering af undervisning på landet. En godsejer, der stod kongen nær - baron friherre Gyldencrone til Vilhelmsborg - indrettede således i 1736 en skole i Holmes nabosogn Tranbjerg.

Samme år indførtes konfirmationen, og samtidig hermed pålagdes det præsterne at forberede de unge. Da præsternes forberedelse ikke slog til, og forældrene ikke kunne hjælpe de unge, måtte der nødvendigvis oprettes skoler.

Chr. den 6.s forordning af 23. januar 1739

Den enevældige konges forordning gik - kort fortalt - ud på, at der i alle sogne skulle oprettes en skole for børn og unge. Der fastsattes undervisningspligt for alle børn mellem 5-6 år og til konfirmationen. Da man ikke havde uddannede lærere til at undervise,

pålagdes det degnene at varetage dette. Der skulle bygges nye skolehuse; men da det havde lange udsigter, måtte man mange steder tage til takke med f.eks. degneboligen. Lønnen til skoleholderne var dels et pengebeløb og dels naturalier; men på grund af den utrolige fattigdom kneb det meget med den kontante løn, og læreren måtte som oftest nøjes med naturalierne. Udgifterne skulle pålignes hartkornet, så de største gårde kom til at yde mest, og de fattigste skulle slippe helt for at betale.

Før forordningen kunne træde i kraft, ønskede Cancelliet gennem biskopperne oplysning om forholdene i de enkelte sogne. Det drejede sig om skolehuset, degnen eller skoleholderen, børnetallet og økonomien.

Skolehuset

Sognepræst Hans Kaj Lagesen skrev den 21.marts 1739: "3. Post anbelangende, da have degnen i alt kun et Huus, der ere meget brøstfældig, og ei tilstrækkelig til fuldkommen Skoelehold."

I en senere indberetning af 14. sept. 1739 hedder det: "I Holme er et Skoelehus, som Degnen beboer."

Holme skoles fundats, der var dateret 8. jan. 1742, indeholder et punkt om skolehuset, hvori det hedder: "Skolehuset holdes herefter af Skole Districtets Bønder vedlige. Desuagtet skal dog Skoleholderen tilsee og handle forsigtig med Dørre, Vinduer, Laase, Hængsler og øfrige Pertinentier, at slige icke af uagtsomhed eller ond medfart ødes eller spildes, saafremt han icke selv vil den bekoste".

Det fremgår tydeligt af den sidste indberetning, at det er et skolehus, som findes i Holme på den tid. Skolehuset lå tæt op til kirkens sydmur.

Der findes endnu en indberetning fra samme tid. Her omtales Holme skole således: "Holmes Degn boer i et Skoelehuus, fattes der Degnebolig. —— Det Huus, som Degnen beboer er i A(nno) 1688 bygget til Skoelehuus med 6 Fag, og for nogle Aar siden for-

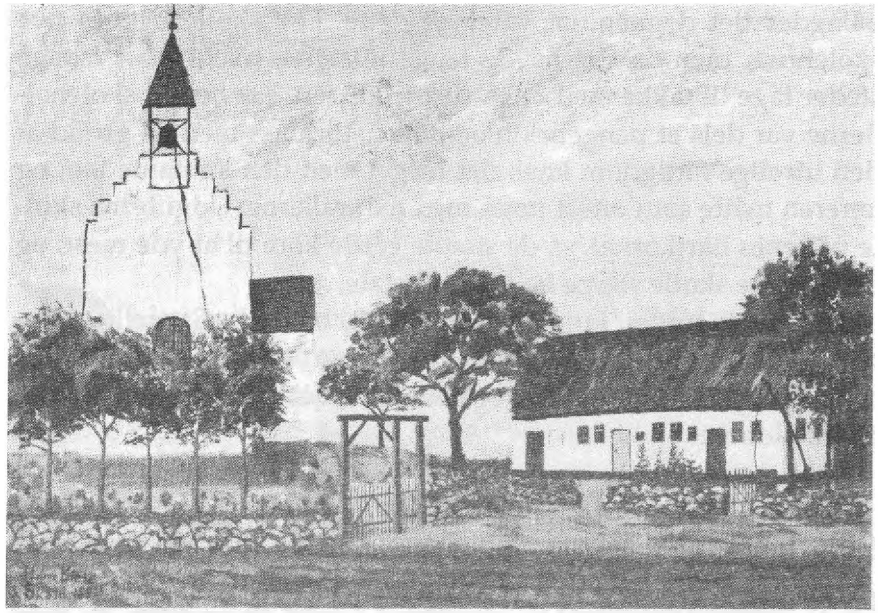

Holme kirke og skole 1837 - efter maleri i den nuværende kirke

bedret til aperte Skoelestue med 3 Fag, tilsammen 9 Fag, og naar de 6 gl. Fag nu vorde reparerede, og 1 Fag tilbygt, erklærer Degnen sig fornøjet dermed til baade Degnebolig og Skoele."

Skolehuset fra 1688 må være bygget af godsejer Baron Constantin Marselis til Marselisborg. Han ejede næsten al jord i Holme sogn. Da degnen forestod undervisningen, fungerede skolehuset samtidig som degnebolig.

Degnen eller skoleholderen

Man var allerede før forordningen kom i 1739 klar over, at man ikke havde egnede undervisere til de mange hundrede nye skoler. De fleste steder blev det degnen, der kom til at undervise. Ham havde man jo i kirken, og han kunne da læse og måske også skrive og regne. Men også andre kunne komme i betragtning som undervisere, f.eks. studenter, underofficerer m.fl.. Sådanne undervisere blev kaldt skoleholdere.

I en af indberetningerne skriver Kaj Lagesen bl.a.: "— da er min Degn ret vel funderet i Lærdom, skriver og regner saa got, som behøves og fører et Gudfrygtigt og Christeligt Lifv og Lefvned."

Fundatsen for Holme skole siger i punkt 3: "Endvidere bliver Degnen som tillige er Skoleholder —-." Betegnelsen "Skoleholder" var altså den, der underviste, ligegyldig hvordan hans stilling i sognet ellers var. Hvis degnen ikke magtede skrivning og regning, måtte han betjene sig af en substitut eller af en anden skikkelig person; men det skulle være under hans opsyn i skolestuen.

For at hjælpe degnen i dennes forhold til forældrene udpegedes 2 mænd blandt beboerne, som skulle træde til, hvis der opstod uoverensstemmelser.

Økonomien

I følge forordningen skulle udgifterne til drift af skolerne, pålignes beboerne efter deres hartkorn. Men det var ikke så let en sag. Som allerede omtalt var der ikke penge hos beboerne, så udgifterne måtte erlægges i naturalier.

I september 1739 sendte pastor Lagesen igen oplysninger til cancelliet. Denne gang drejede det sig om "Mandtal efter Skoele-forordningens 32. Articul over Holme og Tranberg Sogne".

På svarskemaet er beboerne delt i 3 grupper, nemlig: Håndværksfolk - Husmænd og Inderster - Gårdmænd. En fjerde kolonne nævner "de Ugifte", herved forståes børn og unge, som er skolepligtige efter forordningen. I alt vil der i den kommende skole blive 46 elever, som beboerne skal betale for.

Udregningen af hvor meget hver beboer skal af med, findes i fundatsen for skolen i Holme sogn.

Første afsnit af fundatsen er en beregning af, hvor meget beboerne i Holme skal betale for driften af skolen. På næste side er vist et lille uddrag af beregningen. Når der under rubrikken "Penge"

står á Tdr. betyder det, at der skal betales 4 skilling pr. tdr. hartkorn.

Matricul.	Hartkornet	Holme	Penge á Tdr. 4 sk.	Tørv á Tdr. tønde	Halm á Tdr. 5 u.

No.	Td.	Sk.	Fj.	Al.		Rd.	Mk.	Sk.	Læs.	Td.	St.	Lu.	u.
7	7	5	-	2	Jens Rasmussen	-	1	15	-	3	34	2	7
8	5	7	-	1	Jens Christens	-	1	8	-	2	38	1	14
9	5	1	3	1	Søren Knudsen	-	1	5	-	2	25	1	11
9	5	1	3	1	Rasmus -	-	1	5	-	2	25	1	11
10	8	2	1	2	Olle Jensen	-	2	2	-	4	7	2	10
11	4	3	3	-	Peder Jensen	-	1	2	-	2	10	1	7
12	1	3	3	1	Birkedommer Jens Mørch	-	-	6	-	-	30	-	8
13	6	-	-	1	Christen Peder	-	1	8	-	3	1	1	15
	1	3	2	2	Birkeskriver Th. Hutfeld.	-	-	6	-	-	30	-	8

Gårdene nr. 9 består af halvgårde, som sandsynligvis beboes af 2 brødre. Husmænd, inderster og håndværkere slipper med at betale fra 8 til 12 skilling; men det kunne være slemt nok.

Når lysepengene fra Holme kirke på 3 Rd. 2 Mk. lægges til pengene fra beboerne, bliver det i alt til degnen 10 Rd. 2 Mk. og 13 Skilling.

Leveringen af tørv udgjorde i alt 13 læs 4 tdr. og 15 stk., og af halm blev det til 43 lispund og 15 pund. Halmen behøvede degnen eller skoleholderen, som han også kaldes, til vinterfoder for sin ko og sine 2-3 får. Han havde ret til at lade disse dyr græsse sammen med bøndernes. Han havde desuden en skolelod, som lå ca. 1 km. fra skolen.

Næste afsnit af fundatsen drejede sig om undervisningen. Lærerens opgave var at lære børnene at læse fra bogen og at lære dem

om kristendommen. Hvis forældrene ønskede deres børn undervist i skrivning eller regning, måtte de for skrivning betale een skilling og for regning 2 skilling pr. uge. Hvis folk udenfor sognet ønskede deres børn undervist i Holme skole, måtte de lave en aftale med degnen om prisen herfor.

De to mænd, der var udpeget som degnens medhjælpere, skulle træde til, hvis det kneb for beboerne at betale lærerens løn i penge og naturalier. De skulle sørge for, at varerne blev leveret i rette tid. Halvdelen af pengene skulle falde til Sct. Hansdag og den anden del til julen. Tørvene leveredes inden Sct. Olufsdag den 29. juli og halmen inden Mortensdag den 11. november.

Fundatsens slutning

Holme skoles fundats sluttede med at slå fast, at der ikke blev oprettet nogen skolekasse, hvor der kunne hentes penge. Man mente, at der var taget højde for alle udgifter, således at skolen økonomisk skulle kunne hvile i sig selv.

Til sidst blev fundatsen underskrevet af de, der ejede gods i sognet samt de øverste verslige og kirkelige ledere. Blandt de kendteste var for Marselisborg godsforvalter Andreas Stæhr, for Frisenborg godsforvalter H. E. Saabye, for Constantinsborg godsejer Carisius, og ellers skrev stiftsprovst Pontoppidan og biskop P. Hygom under på kirkens vegne.

Sålangt "Fundatz for Holme Skoele."

Skolen efter 1742

I Århus stift var skoleforholdene nogenlunde gode. Det skyldtes ikke mindst den ivrige biskop Hygom, der på sine visitatsrejser altid besøgte skolerne, hvor han opfordrede degnene til at yde deres bedste og også roste, hvis der var grund til dette. Holme skole havde det hverken bedre eller dårligere end andre steder.

Men i det vestlige Jylland var der mange sogne, hvor man endnu 10 år efter forordningen af 1739 ikke havde fået påbegyndt nogen undervisning. De dårlige jorder og de store afstande i de tyndtbefolkede egne, medførte så stor fattigdom, at sognene ikke havde råd til de nødvendige skolehuse og skoleholdere. Man greb da til såkaldte omgangslærere, som på skift underviste i private hjem, hvor de overnattede og spiste.

Langt de fleste steder i landet fik børnene kun undervisning i kristendom og læsning. Skrivning og regning, som der jo skulle betales for, ville og kunne forældrene ikke ofre penge på.

Hvad den tvungne skolegang angik, blev det ikke bedre i årene efter 1742. Alt for mange af børnene forsømte skolen. For de ældste elevers vedkommende mødte de kun sjældent eller slet ikke i skolen i sommerhalvåret, da der jo var arbejde at passe derhjemme. Nogle forældre brugte at sende det ældste barn på hoveriarbejde, således at faderen kunne arbejde med sit eget landbrug. Også de yngste elever blev ofte holdt hjemme, idet de kunne vogte gæs og ænder. De elendige og lange veje bidrog ligesom vejret også til at mange forsømte.

Skoleforordningen af 1739 blev ikke det, som man fra myndighedernes side havde stræbt imod. Fattigdommen og den uvilje, der var imod alt nyt, blev mange steder årsag til, at skolerne ikke trivedes. Kun de steder, hvor en præst, provst, biskop eller godsejer tog sig af skolen og førte tilsyn med undervisningen, kom skolerne til at virke tilfredsstillende.

Økonomisk fremgang og nye tanker

Fra midten af 1700-tallet blev forholdene i Danmark langsomt bedre. Det gjaldt i første omgang for godserne. Kornpriserne begyndte at stige, og det kunne betale sig at dyrke og eksportere mere korn. Senere smittede de bedre forhold af på også selvejerbønder og fæstebønder. Også for handel og søfart var der kommet højkonjunktur.

Kronprins Frederik (senere Frederik d. 6.) overtog ved et kup i 1784 regeringsmagten efter sin far - den sindsyge Christian d. 7.. Kronprinsen ønskede at gøre noget for folkets velfærd, og han var nu som enevældig regent i stand til at gøre noget ved sagen. Han havde dygtige hjælpere med det samme sindelag som han selv. Nogle af de kendteste var brødrene og greverne Chr. Ditlev Reventlov og Ludvig Reventlov, greve Schimmelmann og den norske jurist Colbjørnsen.

Det gjaldt nu først om at forbedre bøndernes forhold. I 1788 blev stavnsbåndet hævet, og senere fulgte udskiftningen af jorden og overgangen til selveje.

Mange af kronprinsens rådgivere stammede fra tyske adelsslægter, der var indvandret til Danmark, og mange af ideerne til at forbedre forholdene for danskerne kom derfor fra Tyskland. Da man således samtidig med arbejdet for at bedre de økonomiske muligheder også ønskede at tage fat på en forbedring af skolernes tilstand, blev det naturligt at se, hvordan man havde taget fat herpå i Tyskland.

Det blev Ludwig Reventlow på Brahetrolleborg, der først fik bygget nye skoler og ansat lærere, der var uddannet på et seminarium i Kiel.

Disse skoler fulgtes hurtigt af andre på broderens gods Christianssæde på Lolland og på Schimmelmanns gods Lindenborg i Himmerland. Skolerne og hele organisationen bag dem lå milevidt fra de gamle landsbyskoler. Bygningerne var grundmurede og med større lokaler. Lærerne blev meget bedre aflønnet. Undervisningen omfattede på alle skoler fagene: Læsning, religion, skrivning, regning og sang.

Mange andre steder blev der gjort forsøg med at forbedre skolerne og undervisningen, og mange nye ideer blev afprøvet gennem 1780-erne. Det endte med, at der i maj 1789 blev nedsat en "Kommission for de danske Skolers bedre Indretning."

Den store skolekommission

Allerede på sit første møde besluttede kommissionen at indhente oplysninger om forholdene på landsbyskolerne i hele landet. Spørgsmålene, man søgte oplysning om, blev fremsendt gennem Biskopperne til sognepræsterne.

Holme skoles svar fremgår af følgende:

"I Holme Sogn er kun een Skole, og den er sat midt i Holme Bye, som tillige med Schaade Bye og 2de enkelte Huuse udgiør det heele Skoledistrict. Skolebørnenes Antal er for indeværende Aar 50".

Videre svares der, at de to huse, der ligger længst fra skolen, har lidt mere end 1" fjerdingvej til skolen. Skolevejen er god, undtagen for de børn, der bor længst borte.

Skoleholderen har 7 Rbd. i årlig løn, som betales af beboerne i rede penge. Desuden får han 3 Rbd. 2 Sk. af lysepengene, og af Skaade by får han 16 Lispund halm, og endelig af hele sognet 12 læs tørv til at opvarme skolestuen.

Foruden at være skoleholder ved Holme skole, var han også degn ved både Holme og Tranbjerg kirker. Det giver yderligere indtægter, nemlig 27-28 Rbd. ialt fra højtidsoffer, vielser og barnedåb. Herudover får han af Holme sogn 20 snese æg og af Tranbjerg sogn 24 snese æg og 20 halve gæs. Endelig får han af begge sogne ialt 10 tdr. 4 skp. byg, hvoraf han dog skal betale til Århus latinske skole 2 tdr. 1 skp. 2 fjk. efter årets kapiteltakst, d.v.s. i rede penge.

Degnen, der hedder Jens Jensen Rendsberg, er 57 år gammel. Han bor i skolehuset, der ligger tæt ved kirken.

"Skolehuset i Holme er i meget maadelig og ringe Tilstand, trængende baade til Tømmer og Tag. Det bestaar af 9 Fag; Skolestuen er 2de Fag og kan beqvemmeligen rumme 35 Børn. Her bliver at anmærke: at Aarsagen, hvorfor Skolehuset er i saa brøsrfældig Tilstand, er formodentlig, fordi Vedkommende, som skulde vedligeholde samme, ere uenige om dette Huus egentlig er et

Skolehuus eller et Degnebolig."

Der hørte også jord til skolehuset, og der oplyses, at der ved udskiftningen blev henlagt 4 tdr. land til græsning til en ko og 6 får. Jorden lå for sig selv ved en udkant af Holme mark.

"Holme Præstegaard den 13de Decemb. 1789.

Jens Jensen Rensberg. J. S. Worsøe.
Sogne Degn og Skoleholder. (Sognepræst)

Jens Rasmussen Bæk, Medhielper.
Rasmus Poulsen."

Sålangt svarene fra Holme skole til kommissionen.

Selv om degnen Jens Jensen Rensberg sammen med de øvrige underskrivere havde gjort rede for sine indtægter, måtte han ca. 3 måneder senere igen fatte pennen, for at give en

"Optegnelse over mit Degne-Kalds visse og uvisse Indkomster baade i Varer og Penge, saaledes som jeg et Aar efter et andet have oppebaaret af Holme og Tranberg Sogne.

1. Holme Sogn.
deraf indkommen

Degne-Korn 1" Skp. Byg af hver Gaardmand, som
Beløber sig til ..... 4 Tdr. 5 Skp.
3 Højtids Offer á 3 Rdl. 2 Mk. ..... 10 Rdl.
Accidentserne kan ikke ansættes for noget
vist aarlig - men det ene Aar med det andet
kan de omtrent være saaledes

Bryllupper ..... 2 Rdl.
Barnedaab og Kirkegangskoner ..... 2 -
Begravelser ..... 4 Mk.
Nannester bestaar allene deri at af hver
Gaardbeboer ydes ved Paasketiid 15 Æg og

1 Skp., som beløber sig til 20 Snese Æg og 1 Mk. 9 Sk.

i Varer 4 Tdr. 5 Skp. Byg, 20 Snese Æg.
Summa for Holme Sogn
i Penge 14 Rdl. 5 Mk. 9 Sk.
==========
Rigtigheden af foranførte Optegnelse sandfærdig tilstaar
Holme den 27de Februari 1790.
Jens Jensen Rensberg,
Sogne Degn.

Hvis man sammenligner de to indberetninger, kan det hurtigt ses, at degneembedet er hovederhvervet. Som skoleholder får han ialt 10 Rdl. 2 Mk. samt halm og tørv. Men som degn i begge sogne får han ialt 27-28 Rdl. samt 44 snese æg, 20 halve gæs og 10 Tdr. 4 Skp. Byg, hvoraf han må aflevere de 2 Tdr. 1 Skp. 2 Fjk. til latinskolen i Århus.

Skoleloven af 1814

Endelig efter 25 års kommissionsarbejde kom den nye skolelov til verden. Det skal bemærkes, at der var lange pauser i arbejdet, og det var en af grundene til, at det varede så længe.

Nogle af de vigtigste bestemmelser i den nye lov skal omtales her. Der skulle nedsættes en skolekommission ved hver skole, og præsten skulle være formand. Kommissionen skulle have det daglige tilsyn med skolerne.

Protokollen for Holme-Tranbjerg skolekommissioner fra 1815 til 1871 er bevaret, og heri kan vi følgr Holme skoles daglige liv:
Intet barn måtte have længere end 1/4 mil = 1880 m. til skolen
Veje og stier til skolen skulle forbedres og holdes fri for sne om vinteren.

Da forholdene i Danmark under Napoleunskrigene med de

engelske angreb i 1801 og 1807 og med statsbankerotten i 1813 igen blev dårlige, blev der ikke bygget mange nye skoler, og i Holme måtte man nøjes med den gamle skolebygning.

Den gamle skoleholder Enevoldsen (nu ca. 51 år) ønskede man at beholde, selv om han ikke havde seminarieuddannelse. Sognebeboerne indsendte gennem skolekommissionen en ansøgning herom til amtsskolekommissionen. Det hed heri: "— vi har ikke andet end god grund til at være fornøiet med vores Sognedegn Enevoldsen, der i en tid haver forestaaet Skolelærer Embedet her, og i dentid troer vi ikke, at nogen af hans Foresatte har været misfornøiet med hans Forhold i Skoelen eller Kirken, og desaarsag vil vi og haabe, at den høje Amts-Skoele-Direction ville opfylde denne vores Begiering.

Holme d. 11.Oct. 1815.
Jens Bek. Rasmus Bek. Jacob Rasmussen. Christian Jensen.

"Jeg vil efter mine Kræfter og saavidt det er muligt gierne fortsætte dette mit anbetroede Skolelærer-Embede her i Holme Sogn, naar min høje Øvrighed ville tillade mig samme.

Underdanigst Enevoldsen."

Skolekommissionen var klar over, at det ville blive svært at beholde Enevoldsen, og den foreslog, at han blev sat på prøve fra 1. novbr. og et år frem. Hvis han bestod prøven, så var det tid at give ham en medhjælper. Enevoldsen bestod prøven og fortsatte som degn og skoleholder til novbr. 1832, da han fik sin afsked med en årlig pension.

Den første skoledag i januar måned - efter skolekommissionens tiltrædelse - mødte der i Holme skole 52 børn fra Holme og 5 fra Skåde. Grunden til det ringe fremmøde fra Skåde "— var Vejenes Ufremkommelighed formedelst den megem Snee, som var falden."

Børnene blev delt i en 1. klasse med alder fra 6 til 14 år og en 2. klasse fra 9 til 15 år. Den store aldersspredning i klasserne skyld-

tes kravet om, at børnene skulle kunne læse, skrive og have gennemgået deres katekismus for at komme i 2. klasse.

Fra skolekommissionens protokol

Møderne i kommissionen blev i de første mange år afholdt om søndagen efter gudstjenesten.

"Under 23. og 28. November 1815 modtog Skolekommissionen 2 Regninger over Skolebøger m.m. fra Bogtrykker og Boghandler Elmquist og Bogbinder Jessen i Aarhuus.

No 1)

20 Torlitz Haandbogen á 2 Rbd	40 Rbd.	-	Mark.
20 Geografi og Histor. Læsebøger á 3 Mk	10	-	-
8 Regnetavler á 7 Mk	9	-	2 -
2 Holms Læsebøger á 3 Rbd	6	-	-
2 Jørgensens Materialer á 2 Rbd	4	-	-
2 Nielsens Regnebog á 7 Mk. 8 Sk	2	-	3 -
2 Hovedprotokoller og 2 Dagjournaler	30	-	-

Summa.. 101 Rbd. 5 Mark.

No 2)

1 Bibel	7 Rbd.	-	Mark,
2 Birchs Veiledning á 7 Mk	2	-	2 -
16 Nye Psalmebøger á 10 Mk	26	-	4 -

Summa.. 36 Rbd. - Mark."

Bøgerne blev delt lige mellem Holme og Tranbjerg skoler. Den ene bibel fik Tranbjerg skole.

For juni måned var der temmelig mange forsømmelser. Fra Holme skole blev f.eks. følgende mulkterede:

"Jens Nielsen Amdis Søn, Rasmus ..... 9 Dage.
Søren Laursens Søn i Biergene, Peder ..... 4 -
Peder Jensen Molboes Søn, Jens ..... 4 -
Peder Madsens Steddatter i Holme, Karen ..... 11 -
Søren Laursens Datter i Biergene, Ane Marie .. 6 -.

Ved samme Leilighed beder Skolelæreren om, at en Brønd maatte forundes ham ved Skolebygningen, som i mange Aar har været en stor Mangelpost. Dette saa billige Ønskes Opfyldelse blev ham tilsagt og lovet, at Brønden skal være gravet til Efteraaret."

Gårdmand Hans Jensen på Broholtgården indsendte i 1815 en ansøgning om, at hans børn måtte overføres til Holme skoles distrikt. Begrundelsen herfor angav han at være skolevejen til Tranbjerg skole; den var længere og dårligere end til Holme skole. Gården lå i Tranbjerg sogn, men lige ved sognegrænsen. Han fik tilladelsen hertil - også i årene fremover.

I en skrivelse af 15. sept. 1833 fra amtsskolekommissionen befaledes det, at der til Holme skole byggedes en tilbygning på 1 fag. Årsagen hertil var, at der var for mange børn i den trange skolestue. Byggeriet måtte ikke koste mere end 49 Rdl. 48 Sk., og den lokale skolekommission indhentede straks tilbud på arbejdets udførelse. Men den 20. april næste år opdagede man, at nogle stolper var så ubrugelige, at de måtte udskiftes. Ved en ny licitation fik Mikkel Poulsen arbejdet med et bud på 55 Rdl. 3 Sk.

Men allerede 2 dage efter opdagedes det, at udvidelsen ville gå ind over en nabogrund, der ejedes af prokurator Ingerslev. Denne forlangte 20 Rdl. en gang for alle for afståelse af grunden. Amtsskolekommissionen gik med hertil, "— for Skolevæsenet har ingen Ret til denne Udvidelse af Bygningen paa anden Mands Grund".

En seminarieuddannet lærer

I 1830 holdtes der møde i Holme skole 3. søndag efter påske, og ved den lejlighed nævntes " - den nye Lærer Friis". Hans fulde navn var Christian Göttsche Friis. Han var født i 1805 og blev dimiteret fra seminariet i Lyngby på Djursland i 1829. Han havde taget eksamen med 1. karakter, og han blev en god mand for Holme skole. De første 3-4 år var han medhjælper eller substitut for den gamle skoleholder Enevoldsen, der fik sin afsked med pension i 1834.

I forbindelse med en ny skolelov i 1856 indhentede ministeriet oplysninger om landets skoler, og heri fik man at vide, at lærer Friis ud over løn i rede penge også fik " - 6 Tdr. Rug, 30 Tdr. Byg, som Kirketjener 20 Rdl., Offer og Accidens 80 Rdl., Nannest 26 Snese Æg samt Foder og Brændsel".

Der var 60 børn i skolen. Lærer Friis havde fribolig i et bindingsværkshus - den gamle skole fra før 1742. Den var lav, indskrænket og ikke hyggelig. Jordlodden var på 6 Tdr. land, der lå næsten 1 km. fra skolen. Han havde ret til at holde 2 køer og 6 får.

At lærer Friis var en afholdt lærer, ved vi fra en bispevisitats i 1847. Her blev han omtalt således:" Læreren for Holme Skole Chr. Friis catekiserer meget godt og varetager overalt sin Gjerning med Flid og Fremgang".

I 1851 køber lærer Friis et stykke jord, som ligger lige overfor den gamle skole. Her opfører han senere et dejligt hus og flytter ind her i stedet for at bo i den nu meget gamle og forfaldne skole. Han tager sin afsked i 1875 og nyder her sit otium.

Den næste lærer, Rasmussen, var ved Holme skole fra 1875 til 1878, da han efterfulgtes af lærer Otto S. Precht. Han var født i 1850, og han forblev i embedet , til han i 1915 tog sin afsked.

Precht var en dygtig og afholdt lærer, som også hjalp til med andre ting i den lille landsby. F. eks. var han Holme Forbrugsforenings første formand i årene fra 1888 til 1891. Vi kan vel formode, at han også har været initiativtageren. Den lille "Brugs" fik til huse i den ene ende af den lærerbolig, som lærer Friis havde bygget.

Elevbilled fra 1909 - 10.
Til venstre lærer Precht, - til højre lærer Arne Kristensen

Ny skolebygning

I 1870-erne var der så mange børn i Holme skole, at man måtte bygge en ny og større skole med både klasseværelser og lærerboliger. I 1875 stod den færdig - hvidkalket med takkede gavle. Det er den bygning, der nu i mange år har heddet Holme kro.

Fra et skema til ministeriet i 1882 ved vi en del om skolebygningens indretning. Der var 2 klasselokaler; men kun det ene blev benyttet. Skolen havde 67 elever - fordelt i en klasse på 25 for de mindste og en klasse på 42 for de største elever,

Lokalet var ca. 40 m² stort. Det var småt med rengøringen, idet gulvene kun blev vasket een gang om året, og vinduerne blev kun pudset efter behov. Belysning til de mørke vinterdage var der ikke, så det har sikkert været svært at kunne se bogstaver og tal.

Hygiejnen blev jo ikke bedre ved, at der kun var 18 alen fra sko-

len til den nærmeste mødding og kun 40 alen til smedien på Kalkærvej.

Der var som nævnt 2 klasselokaler, men kun een lærer. Først i 1899 blev der ansat en andenlærer ved skolen. Det var Arne Kristensen, som blandt børnene fik navnet "Krølle". Han blev ved Holme skole, til han blev pensioneret i 1940.

Gymnastik

Der var ikke gymnastiksal ved skolen. men en gymnastikplads med grus. Der skulle være ribber og bomme på pladsen; men de gik ofte i stykker, da de var udsat for vind og regn hele året. De benyttedes kun om sommeren.

Da en gymnastikinspektør i 1911 ved et besøg i Holme skole opdagede, at der manglede de påbudte redskaber, klagede han til sognerådet og gav ordre til at anskaffe dem.

Sognerådet klagede så over, at lærer Arne Kristensen ikke holdt gymnastik med børnene, hvorover rådet var mindre villigt til at skaffe redskaberne.

Klagen sendtes til skolekommissionen, der svarede:" — man skal ikke undlade at meddele, at Klagen over at Lærer Arne Kristensen ikke holder Gymnastik, efter Skolekommissionens Mening er ganske uberettiget."

Nye førstelærere og ny skole

Da førstelærer Precht i 1915 tager sin afsked, efterfølges han af lærer Worm, der dog kun blev i Holme til 1920, da han søgte og fik en stilling andetsteds. I 1921 blev Christen Gadborg førstelærer ved Holme skole, og det blev ham, der i november 1925 kunne tage en helt ny skole i anvendelse.

Denne skole var blevet bygget på en høj nordøst for kirken. Der var gymnastiksal ved den ny skole, så nu kunne alle børnene få

undervisning i gymnastik hele året. Pigerne fik håndarbejde, og fra 1935 fik drengene træsløjd.

Børnetallet steg stadig støt, og i 1933 oplyser "Dansk Skolestat", at der er ansat 5 lærere ved Holme skole. Foruden førstelærer Gadborg var det andenlærer Arne Kristensen, lærer Aage Poulsen, lærerinde Valdborg Dam og lærerinde Agnes Rasmussen.

I 1920erne og -30erne steg børnetallet hurtigt, så man i 1938 i Højbjerg opførte en ny skole, Kragelundskolen.

Billed af rejsegilde ved Holme skole 1925

Skolelov 1937 og tiden derefter

Den skolelov, der blev underskrevet den 18. maj 1937, afløste loven fra 1814 og de andre love, der var kommet til i årenes løb.

På grund af 2. verdenskrig og den tyske besættelse kom mange af lovens bestemmelser først til udførelse i slutningen af 1940erne

og i 1950erne.

For Holme skole kom loven bl.a. til at betyde, at skolen blev købstadordnet, og fra august 1954 blev den eksamensskole, idet der oprettedes en 1. mellem og en 2. mellem. For pigerne i ældste klasse kommer endnu et fag til - nemlig skolekøkken (hjemkundskab).

Holme skole under besættelsen

Fra skolekommissionens forhandlingsprotokol ses, at man holdt møde den 12. maj 1943, og under punktet "Eventuelt" kunne følgende læses: "Holme Skole er fra den 9. Maj 1943 taget delvis i Brug til andet Formaal, idet Værnemagten i øverste Etage har lagt beslag paa de 3 Klasseværelser. Kan man forsvare at fortsætte med Undervisningen under disse indskrænkede Forhold, idet man har maattet installere 1. Klasse i Omklædningsrummet til Gymnastiksalen og en Klasse i Gymnastiksalen og helt stryge Sløjdundervisningen ?".

Men skolen klarede sig indtil februar 1945, da man på grund af "— meget knappe Brændselsbeholdninger vedtager, at Holme Skoles Elever gives Kuldeferie fra 18. Februar til 5. Marts".

De to andre skoler i sognet gik det meget værre. Skaade skole blev i november 1944 beslaglagt til tyske flygtninge, og den samme skæbne overgik Kragelundskolen en måned senere. Disse to skoler kom først i brug igen i 1946.

Ny skoletilsynslov

Der var kommet ny lov om tilsynet med skolerne den 12.4.1949, og det medførte, at sognerådet i Holme-Tranbjerg i 1950 vedtog, at skolestyret i kommunen skulle føres af en skolekommission på 9 medlemmer.

3. maj valgtes følgende:

Købmand Sandgaard .....Kragelundskolen.
Sognepræst O. Højsgaard .....Skaade Skole.
Fru Kirstine Jacobsen .....Holme Skole.
Grd. Søren Knudsen .....Tranbjerg Skole.

Hertil kom de fem valgt blandt sognerådets medlemmer.
Repræsentant i kommissionen for skolelederne blev skoleinspektør Gadborg, Holme Skole.

Skoleinspektør Gadborg fik den 31. juli 1954 bevilget afsked med pension, og som ny skoleinspektør ansattes den 1. marts 1955 Harry Koch.

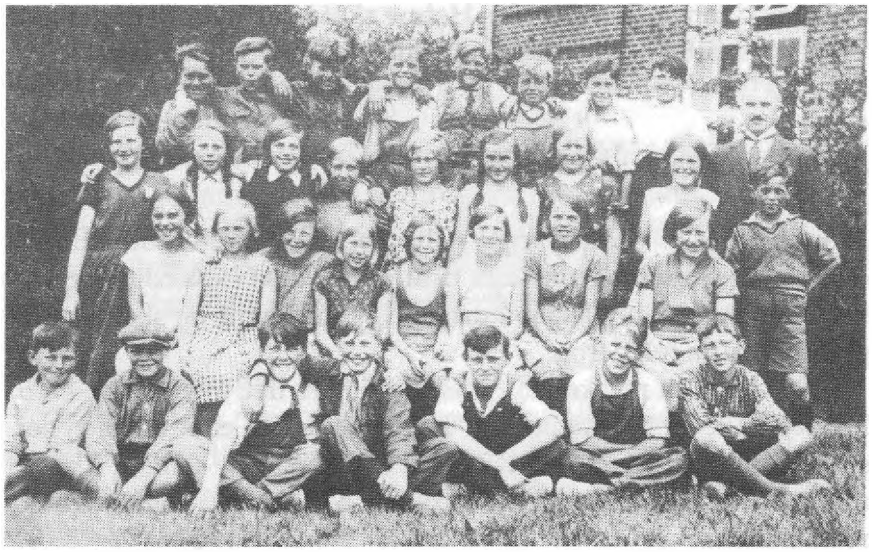

Klassebilled fra 1930verne

Holme by vokser hurtigt

I 1950erne og 1960erne blev behovet for boliger meget stort i Holme.

I Holme skoles årsberetning for skoleåret 1956-57 skriver skoleinspektør Koch: "I årsberetningen for sidste år gjorde jeg opmærk-

som på, at Holme skoles kapacitet sikkert inden længe vil være utilstrækkelig, og at færdiggørelsen af skolen snart vil trænge sig alvorligt på. Det forløbne år har vist at dette synspunkt er rigtigt. Elevtallet vokser stærkt, og der er god grund til at tro, at dette vil fortsætte, i særdeleshed når man tager i betragtning, at en industrimæssig udvikling synes at være i gang i den del af kommunen, som ligger inden for skolens distrikt." Først udstykkedes store arealer til parcelhuse. Senere, i 1960 påbegyndtes byggemodning af det store Rundhøjareal. Her skulle bygges etagebyggeri, og sognerådet besluttede den 5. febr. 1960 at placere en ny skole på dette areal. I 1964 stod Rundhøjskolen klar, og nogle klasser med deres lærere fra Holme skole flyttede til Rundhøjskolen.

Trods denne aflastning for Holme skole har man flere gange i 1970erne måttet udvide skolen til det udseend, den har i dag.

Skolen og samfundsudviklingen

I årene efter 2. verdenskrigs afslutning begyndte en udvikling i det danske samfund, som kom til at præge også skolens liv og virke. Denne udvikling forløb hurtigere og hurtigere, og skolens lovgivning måtte følge trop.

I 1958 kom en ny skolelov. Heri bestemtes det, at eleverne fra 5. klasse skulle gå i "almene" og "boglige" klasser efter deres evner, standpunkt og interesser. I 8.-10.klasse skulle de deles i klasser med alment-praktisk sigte og en 3-årig realafdeling sigtende mod realeksamen.

Kun 17 år holdt denne lov. I 1975 så næste skolelov dagens lys. Den største forandring var afskaffelsen af realeksamen. I stedet indførtes "Folkeskolens afgangsprøve" efter 9. og 10. klasse, og "Folkeskolens udvidede afgangsprøve" efter 10. klasse for de elever, som havde læst på udvidet kursus.

Samfundsudviklingen forløb så hurtigt, at det kneb skolen at følge med. Holme skoles lærere måtte - som andre lærere - i gang med forsøgsundervisning, og de måtte i stor udstrækning på kurser, hvor de kunne lære om nye undervisningsmetoder, der levede op til skolelovens krav.

Skoleinspektør Harry Koch fik bevilget sin afsked i 1976, og han efterfulgtes af skoleinspektør Erik Laursen, der kom fra en lignende stilling ved Nørreboulevard skole i Århus. Denne skole var blevet nedlagt den 31. juli 1976.

Erik Laursen er endnu i jubilæumsåret 1992 inspektør ved den store og moderne Holme skole.

Et tilbageblik

Den danske skoles udvikling fra 1814-loven til 1975-loven kan belyses ved at kaste et blik på de to loves formålsparagraffer.

I skoleloven fra 1814 hed det:

"Ved Børnenes Underviisning skal der i Almindelighed tages Hensyn til at danne dem til gode og retskafne Mennesker, i Overeenstemmelse med den evangelisk-christelige Lære; samt til at bibringe dem de Kundskaber og Færdigheder, der ere dem nødvendige for at blive nyttige Borgere i Staten".

I 1975-loven hedder det i Kapitel 1, 3/4 2:

"Folkeskolens opgave er i samarbejde med forældrene, at give eleverne mulighed for at tilegne sig kundskaber, færdigheder, arbejdsmetoder og udtryksformer, som medvirker til den enkelte elevs udvikling".

Holme, januar 1992
Vagn Jensen

■ Kopiering med kildeangivelse er tilladt.

Kilder

Fra Landsarkivet i Viborg:

C 29 H: Visitatsprotokol. 1804 - 11.
C 3 - 1194: Indberetning om degneboliger. 1743
C 3 - 1199: Degnens indkomster, 1790 - 1804.
C 3 - 1924: Visitatsprotokol. 1778 - 90.
C 3 - 1925: ___ 1791 - 1804.
C 3 - 1926: ___ 1831 - 39.
C 3 - 1927: ___ 1839 - 54.
C 3 - 1961: Indberetning vedr. de danske skoler. 1739 - 47
C 3 - 1963: Designation vedr. de danske skoler. 1742
C 3 - 1971: Beretning om skolernes tilstand. 1789 - 90.
C 3 - 2000: ___ vedr. de danske skoler. 1810.

Fra Tranbjerg Bibliotek:

Protokol for Holme - Tranbjerg skolekommissions forhandlinger. 1815 - 1871.

Fra Erhvervsarkivet:

Protokoller for Holme - Tranbjergs skolekommissions forhandlinger 1871 - 1950.

Årsberetning 1993

Holme lokalhistoriske samling

Medarbejdere og åbningstider

I årets løb har vi desværre måttet savne en af vore medarbejdere på grund af sygdom. Vi savner derfor meget nogle medarbejder, der er interesserede i lokalhistorie og kan afse lidt tid til at hjælpe os. Der kræves ikke særlige kvalifikationer. Læsning af gotisk skrift kan tilegnes, og vi lærer gerne fra os i fritiden. Det er bestemt ikke en hindring at være efterlønner eller pensionist. Lad os derfor høre fra jer!
Vore åbningstider er stadig tirsdag kl. 10 - 12 og onsdag kl. 16 - 18. Arkivet har lukket i skoleferierne.

Aflevering

Største aflevering i 1993 er arkivet fra den nedlagte forening "Stengården", der sluttede sin virksomhed i 1993. Vi fik herfra 5 fyldte ringbind og en pakke. Derudover har vi fået 7 mindre afleveringer, f.eks. kopi af et brev fra Chr. den X til Marie Laursen i anledning af en tvillingefødsel i årets løb.

Besøg i samlingen

Vi har haft besøg af ca. 30 personer i årets løb.

Arrangementer

6. marts havde vi generalforsamling, og derefter fortalte Børge Møller Madsen om "Saralystgården".
15. august var vi på besøg i Holme kirke - også op i tårnet.
18. september var vi på byvandring i Holme: "Fra Louises hus til Tishøj". Der deltog ca. 30 personer.

Støtteforeningen

Støtteforeningen har p.t. 41 medlemmer, der alle viser stor interesse for samlingens trivsel.

Holme den 17. januar 1994
Vagn Jensen